

Originalni naučni rad

UDK 631.147

DOI br. 10.7251/SVR1408138V

COBISS.SI-ID 4265496

OSNOVNA OBELEŽJA OSIGURANJA BILJNE PROIZVODNJE U SRBIJI

Prof. dr Željko Vojinović¹

Nezavisni univerzitet Banja Luka

Apstrak: Osiguranje biljne proizvodnje daje važan doprinos proizvodnji hrane, koja je u izuzetnoj meri izložena brojnim i razornim prirodnim opasnostima. Poznato je, da Srbija spada u zemlje koje imaju izuzetno dobre prirodne preduslove za ovu proizvodnju. Nivo razvijenosti srbijanskog osiguranja biljne proizvodnje u radu je procenjen korišćenjem nekoliko pokazatelja, uobičajenih za ovakva istraživanja, uz njihova poređenja sa odabranim evropskim zemljama uporedivim sa našom zemljom. Vrednosti većine pokazatelja upućuju na izuzetno slabu razvijenost osiguranja biljne proizvodnje u Srbiji, i njenu još uvek nedovoljnu podršku razvoju poljoprivrede. Iskustva, kako razvijenih zemalja, tako i zemalja u tranziciji, ukazuju da bi doprinos popravljajući ovakvog stanja morali pružiti uporedo i država i osiguravajuća društva, svako sa svog stanovišta.

Ključne reči: *Biljna proizvodnja, osiguranje biljne proizvodnje, tranzicija u Srbiji.*

UVOD

U Srbiji poljoprivreda ima veliku važnost, iz čega proističe i važnost osiguranja biljne proizvodnje. Zemljoradnja se po pravilu odvija na otvorenom i nezaštićenom prostoru, što podrazumeva da je izložena raznim rizicima. Ove opasnosti se javljaju gotovo svake godine, sa manjom ili većom snagom, nanoseći velike štete, često i katastrofalnih razmera. Osiguranje biljne proizvodnje, koje ima značajnu ulogu u privrednoj zaštiti i unapređenju zemljoradnje jedna od najrizičnijih vrsta osiguranja.

Na veličinu opasnosti dodatno utiče srazmerno dugačak proizvodni ciklus, karakterističan za biljnu proizvodnju. Kada se brojnim prirodnim nepogodama kojima je izložena poljoprivredna proizvodnja dodaju drugi rizici prema usevima i uticaj države koji ne ide uvek na ruku zemljoradnicima, jasno je da je biljna proizvodnja izložena značajnom obimu finansijskog rizika. Na raspolaganju je više načina upravljanja rizikom u

---

¹ Profesor ekonomije NUBL, e-mail zeljko.vojnovic@nubl.org

poljoprivredi. Jedan od njih će u svakom programu upravljanja rizicima, gotovo neizostavno, biti i kupovina polise osiguranja. Osiguranje biljne proizvodnje postoji već gotovo tri veka. Osiguranje od grada se prvo pojavilo na evropskom tlu (U Nemačkoj 1719, Francuskoj 1802. i Velikoj Britaniji 1840), a zatim i u Americi (u SAD-u 1870).

Važno mesto imaju novi tzv. crop-insurance proizvodi. Suština crop-insurance proizvoda jeste da se njima spajaju proizvodni i cenovni rizik kao odrednice ukupnog prihoda od određenog useva. Osnovni indeksi crop-insurance products temelje se na meteorološkim prognozama na širem području, na kome se nalazi osigurana površina. Šteta će, po ovom pristupu, biti isplaćena, recimo, ako izvesna minimalna temperatura traje minimalno vremensko razdoblje, ili, ako se zabeleži izvesna količina kiše u određenom vremenskom razdoblju, što se koristi za dokazivanje ostvarenog rizika suše ili intenzivne kiše. Ovakvi proizvodi su se, posle razvijenih zemalja, sa uspehom počeli koristiti i u nekim zemljama u razvoju.

Polaznu osnovu za izradu ovog rada su predstavljali podaci o osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji. Po našem Zakonu o osiguranju, ono se svrstava u ostala imovinska osiguranja, zajedno sa osiguranjem od loma mašina, osiguranjem građevinarstva, osiguranjem domaćinstva, osiguranjem životinja itd. Narodna banka Srbije daje samo podatke o ukupnoj premiji i štetama po vrstama osiguranja. Podatke o osiguranim površinama, svoti osiguranja biljne proizvodnje, oštećenim osiguranim površinama i tehničkom rezultatu u ovoj vrsti osiguranja prikupili smo od društava koja osiguravaju biljnu proizvodnju. Podaci o ukupnoj, poljoprivrednoj i obradivoj površini u Srbiji, o broju poljoprivrednika i osnovni klimatski podaci uzeti su iz godišnjeg statističkog pregleda za Republiku Srbiju. Uz podatke za Srbiju, prilikom međunarodnih poređenja, korišćeni su merodavni podaci za druge zemlje.

U radu je primenjena kvantitativna i kvalitativna analiza. Od broječnih podataka istraženi su stepen obuhvaćenosti osiguravajućom zaštitom poljoprivrednih površina, vrednost proizvodnje na osiguranim površinama, zaključena premija, oštećene površine, nastale štete i tehnički rezultat. Analiza je izvršena za vremenski period od 2008. do 2012. godine. Svi iznosi su u srbijanskim dinarima pretvorenih u evra, polazeći od njegovog prosečnog godišnjeg kursa valute. Prilikom tumačenja dobijenih rezultata, metodom komparativne analize povezano je tekuće stanje u osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji sa najvažnijim shvatanjima istraživača iz ove oblasti u svetskoj literaturi.

Zbog sličnosti klime i zemljišta kao prirodnih preduslova za razvoj poljoprivredne proizvodnje i sličnosti privredno-političkog razvoja, neke od pokazatelja u osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji uporedili smo sa Bugarskom, Češkom Republikom, Mađarskom, Rumunijom, Slovačkom, Slovenijom i Ukrajinom. Pri tome smo koristili rezultate istraživanja koja su podržali the World Bank and the European Commission.

MOGUĆNOSTI ZA OSIGURANJE I OSNOVNA OBELEŽJA POSTUPKA OSIGURAVANJA

Republika Srbija se prostire na površini od ukupno 8,840,000 ha. Poljoprivredna površina pokriva 5,110,560 ha, to jest 58%, od čega je obradiva površina 3,679,603 ha. Razliku od 1,430,957 hapredstavljaju uglavnom livade i pašnjaci. Sa stanovišta osiguranja, značaj imaju obradive površine, dok se livade i pašnjaci po pravilu ne osiguravaju.

Prosečna vrednost požnjevenih useva i ubranih plodova po hektaru na poljima poljoprivrednih proizvođača se u razdoblju posmatranom u ovom radu kretala na nivou od oko 900 €. Vrednost ukupne biljne proizvodnje na obradivoj površini iznosila je oko 3,3 milijarde €. U skladu s tim ukupna premija koja bi mogla da se ostvari osiguranjem biljne proizvodnje na obradivoj površini, uz postojeći sastav biljne proizvodnje, iznosi oko 130 miliona €.

Trenutno u Srbiji posluje 11 osiguravajućih društava koja se bave isključivo neživotnim osiguranjima, dok se šest bavi i neživotnim i životnim poslovima. Ubedljivo najveći deo premije osiguranja biljne proizvodnje ostvaruju dva osiguravača – Dunav i DDOR Novi Sad. Od ostalih 15 društava samo njih nekoliko osigurava useve i plodove.

Osiguranje biljne proizvodnje u Srbiji je dobrovoljno. Ono se sprovodi po načelu osnovnih i dopunskih rizika, pri čemu je osnovni rizik grad, kome su pridodati požar i grom. Dopunski rizici su oluja, prolećni mraz, jesenji mraz i poplava. Pod uticajem klimatskih promena, jedno osiguravajuće društvo je kao dopunski rizik nedavno uvelo i sušu. Svi rizici u jednom proizvodu, tj. Comprehensive crop insurance u Srbiji ne postoji, a ocenjujemo da nije u izgledu ni uvođenje novih crop insurance proizvoda. Koncept menadžment agro rizicima, čiji deo predstavlja osiguranje, u Srbiji je slabo zastupljen. Na primenu ipak postepeno utiče ukрупnjavanje poseda i pojava velikih zemljoposjednika, do čega je došlo nakon otpočinjanja postupka privatizacije pre petnaestak godina.

Kod svakog useva, osim ratarskog, polazi se od 5% franšize, s tim što se ona, zavisno od ugovora, povećava i do čitavih 50%. Podrazumeva se da se s porastom franšize uporedo smanjuje premija osiguranja. Srbijanski zemljoradnici nisu skloni prihvatanju franšize, jer kada dođe do štete očekuju da im se isplati pun iznos naknade. Osiguravači, opet, istrajavaju na ugovaranju bar 10-20% franšize kod voća, gde su štete u odnosu na osiguranu površinu ubedljivo najveće.

U 2007. država je uvela subvencionisanje premija osiguranja, ali samo za registrovana gazdinstva kojima je poljoprivreda jedini izvor prihoda. Tokom prve dve godine subvencije su iznosile 30% premije, da bi od 2009. naovamo pomoć povećana na 40%. Približno iste visine subvencija postoje i u drugim evropskim zemljama sa kojima smo izvršili poređenja, dok u polovini njih ovaj vid državne pomoći, nije ni uveden. Dodatne subvencije, prema svojim mogućnostima, mogu da odobravaju i opštine, što je praksa koja se može sresti i drugim zemljama sa makar

približno uporedivim poljoprivrednim razvojem. Procenjuje se da u Srbiji ima oko 450.000 registrovanih gazdinstava, ali se od rizika koji ugrožavaju biljnu proizvodnju osigurava veoma mali procenat. Premda u našoj zemlji kompjuterizacija nije baš tako na niskom nivou, još uvek, međutim, ne postoji popis osiguranih poljoprivrednih gazdinstava.

OSIGURANE POVRŠINE

Iz Tabele 1 u kojoj su predstavljene osigurane površine u Srbiji, zapažamo da je 2008. godina sa najvećom osiguranom površinom. Nakon oštrog pada u narednoj godini dolazi do poboljšanja, da bi u poslednjoj analiziranoj godini osigurane površine obuhvatile približno 8% ukupnih obradivih površina.

Tabela 1. *Ukupne osigurane površine u Srbiji 2008-2012.*

Godina	Hektara
2008	302,957
2009	231,482
2010	254,846
2011	252,980
2012	284,602

Izvor: Sopstveni proračun autora

Koliki je procenat osiguranih površina u poređenju sa ukupnom poljoprivrednom i ukupnom obradivom površinom u Srbiji može se videti iz Tabele 2.

Tabela 2. *Učešće osiguranih površina u ukupnim poljoprivrednim i ukupnim obradivim površinama u Srbiji 2008-2012.*

Godina	Udeo u ukupnoj poljoprivrednoj površini (%)	Udeo u ukupnoj obradivoj površini (%)
2008	5.93	8.23
2009	4.53	6.29
2010	4.99	6.93
2011	4.95	6.88
2012	5.57	7.73

Izvor: Sopstveni proračun autora

Stepen pokrivenosti poljoprivrednih površina osiguranjem u Srbiji je izuzetno nizak. Kreće se u rasponu od 4.5% do 6.0%. Nivo poljoprivrednog razvoja je dosta slab, uz preovlađujući ekstenzivan način privređivanja. Ne postoji velika zainteresovanost poljoprivrednih proizvođača da osiguraju svoju proizvodnju. Karakteristično je da se površine koje

se redovno osiguravaju poslednjih godina ne povećavaju, a da se, istovremeno, vrši njihova tržišna preraspodela između osiguravača.

Stepen osiguranosti od svega 7-8% obradivih površina samo pokazuje koliki se potencijal nalazi u ovoj grani osiguranja. Povećanje osiguranih površina pod usevima i plodovima može se očekivati tek uz veće učešće države, koja bi stimulativnim merama, kreditima i subvencijama, pokrenula razvoj. Veće interesovanje za osiguranje biljne proizvodnje poljoprivredni proizvođači će pokazati jedino u težnji da zaštite sredstva uložena u proizvodnju.

SUMA OSIGURANJA

Suma osiguranja predstavlja iznos na koji je neki usev osiguran. Određuje je sam osiguranik i prema njoj se obračunava premija. Obično je suma osiguranja jednaka vrednosti osiguranog useva, a dobija se kada se očekivani prinos u kilogramima po hektaru pomnoži sa realnom, tržišnom cenom. Suma osiguranja iskazuje se po jedinici površine i predstavlja maksimalnu obavezu osiguravača.

Na ukupnu sumu osiguranja utiče nekoliko činilaca:

- ukupna osigurana površina,
- struktura osiguranih useva,
- prinosi na koje se usevi osiguravaju i
- cene poljoprivrednih proizvoda.

Tabela 3. Ukupna suma osiguranja u osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji 2008-2012.

Godina	Miliona €
2008	387
2009	219
2010	229
2011	304
2012	358

Izvor: Sopstveni proračun autora.

Iz podataka iz Tabele 3, zaključujemo, kako je uporedo sa povećanjem površina koje su obuhvaćene osiguranjem, rasla i vrednost osiguranih useva. Od 2009. do 2012. godine suma osiguranja na osiguranim površinama išla je uzlaznom putanjom. Ukupna vrednost biljne proizvodnje (suma osiguranja) nije samo rezultat obuhvata, odnosno osigurane površine, već umnogome i cena poljoprivrednih proizvoda koje diktira tržište. Ovo se može zaključiti uporednom analizom podataka o osiguranoj površini i sumi osiguranja naročito u 2008. i 2011. godine 2008. u odnosu na prethodnu godinu suma osiguranja se uvećala za preko 74% a osigurana površina za svega 4%. U 2011. godini, u poređenju sa pretho-

dnom godinom suma osiguranja je porasla za blizu 33%, dok je osigurana površina smanjena za 1%. Ovakav nesklad između osigurane površine i sume osiguranja je direktna posledica cena poljoprivrednih proizvoda koje su naglo porasle poslednjih godina, dok se struktura useva na osiguranim površinama nije bitnije menjala.

Tabela 4. *Prosečna vrednost osiguranih useva i plodova u Srbiji 2008-2012.*

Godina	Suma osiguranja €/ha
2008	1,279
2009	947
2010	900
2011	1,202
2012	1,257

Izvor: Sopstveni proračun autora.

Polazeći od podataka o ukupnim osiguranim površinama i o sumi osiguranja, odnosno vrednosti osigurane biljne proizvodnje, došli smo do vrednosti osiguranih useva i plodova po hektaru, što prikazuje Tabela 4.

PREMIJA OSIGURANJA

Osiguranje je takav posao na osnovu koga se osiguravač obavezuje da za određeni iznos (u vidu naplaćene premije osiguranja) osiguraniku isplati naknadu štete, ako, i kada, nastupi osigurani slučaj. Premija osiguranja predstavlja cenu usluge koju osiguravač pruža osiguraniku. Njena visina je direktno srazmerna veličini rizika, vrednosti osigurane sume i dužini trajanja osiguranja. Ukupna premija ostvorena u osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji u posmatranom periodu ima istu liniju kretanja kao i suma osiguranja (Tabela 5).²

Tabela 5. *Premija osiguranja biljne proizvodnje u Srbiji 2008-2012.*

Godina	Miliona €
2008	13.6
2009	8.0
2010	7.7
2011	9.5
2012	10.0

Izvor: National Bank of Serbia, *Number of insurances, policyholders and premiums by type of insurance tariff in Serbia*

---

²http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T1_2012.pdf (visited 11.3.2014).

Znatno viša premija osiguranja u 2008. nastupila je zbog niza činilaca u koje spadaju nove tarife osiguranja poljoprivrede i instrukcije koje Vlada propisala. Posle toga obim premije je pao, zbog sniženja cena žitarica, a delom zbog privredne krize u zemljoradnji. Ipak, primećujemo da se poslednjih godina stanje postepeno popravlja i premija raste.

Istražili smo učešće premije ostvarene u osiguranju biljne proizvodnje u ukupnoj premiji za vrste neživotnih osiguranja (Tabela 6).³

Tabela 6. Značaj premije osiguranja biljne proizvodnje u ukupnoj premiji neživotnih osiguranja u Srbiji 2008-2012.

Godina	Premija neživotnih osiguranja (miliona €)	Udeo osiguranja biljne proizvodnje (%)
2008	641.1	2.12
2009	570.1	1.39
2010	548.7	1.40
2011	463.9	2.05
2012	438.5	2.27

Izvor: National Bank of Serbia, *Number of insurances, policyholders and premiums by type of insurance tariff in Serbia*

Dobijeni podaci pokazuju da je učešće osiguranja biljne proizvodnje gotovo zanemarljivo u odnosu na ukupno ostvarenu premiju osiguravajućih društava u neživotnim poslovima i da se u najboljem slučaju kreće oko 2%. Jedan od pokazatelja koje je takođe od značaja istražiti je i visina prosečne premije osiguranja biljne proizvodnje po osiguranoj površini (Tabela 7).

Tabela 7. Prosečna premija osiguranja biljne proizvodnje po osiguranoj površini u Srbiji 2008-2012.

Godina	Prosečna premija €/ha
2008	45
2009	34
2010	30
2011	38
2012	40

Izvor: Sopstveni proračun autora.

Iz izračunatih iznosa u Tabeli 7, zapažamo, da se ostvarena prosečna premija po hektaru u posmatranom periodu kreće slično većini ostalih pokazatelja.

³http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T1_2012.pdf (visited 11.3.2014).

ŠTETE

Grad je najveći uzročnik šteta, premda je uglavnom pojava lokalnog karaktera. Ali, i ovde ima izuzetaka. Primer je grad, odnosno nevrema koje je 2011. godine zahvatilo celu opštinu Arilje u središnjoj Srbiji, gde se gaji znatan deo ukupne proizvodnje maline u zemlji, i to u najgorem mogućem trenutku – nekoliko dana pred branje plodova kada je šteta najveća.

Najmanje šteta nastalih na osiguranim usevima i plodovima u posmatranom periodu bilo je 2012. godine, dok su 2010. pa potom 2008. bile godine sa najvećim iznosom šteta (Tabela 8).⁴

Tabela 8. Ukupne štete u osiguranja biljne proizvodnje u Srbiji 2008-2012.

Godina	Miliona €
2008	7.3
2009	5.7
2010	8.9
2011	6.7
2012	3.7

Izvor: National Bank of Serbia, *Number and amount of claims by types of insurance and tariff 1) for Serbia*

Najmanje oštećenih površina bilo je 2012, a najviše 2010. godine (Tabela 9). Razlog za nesklad između oštećenih površina i visine šteta, što je naročito uočljivo u 2008. i 2012, treba tražiti u strukturi oštećenih površina. Struktura oštećenih useva je bitna iz razloga što je njihova vrednost različita. Ratarski usevi, za razliku od voćarskih, imaju znatno manju vrednost. Iz toga proističe da će, kada u oštećenim usevima preovladavaju ratarski usevi, visina šteta biti manja nego ako su štete zahvatile veće površine pod voćarskim kulturama.

Tabela 9. Ukupna oštećena osigurana površina u Srbiji 2008-2012.

Godina	Hektara
2008	34,053
2009	37,865
2010	51,764
2011	35,083
2012	29,829

Izvor: Sopstveni proračun autora.

⁴http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_2/izvestaji/god_T2_2012.pdf (visited 11.3.2014).

U sledećoj tabeli dati su podaci o prosečnom iznosu štete u osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji u petogodišnjem razdoblju.

Tabela 10. *Prosečan iznos štete u osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji 2008-2012.*

Godina	€ / ha
2008	213
2009	151
2010	172
2011	192
2012	123

Izvor: Sopstveni proračun autora.

U kojoj meri će visina nastalih šteta pratiti porast, odnosno smanjenje obuhvata osiguranja useva i plodova, zavisi na prvom mestu od strukture osiguranih površina, to jest od zastupljenosti različitih vrsta osiguranih useva. Razloge za kretanje visine šteta treba tražiti još i u poslovnoj politici osiguravača (izbor osiguranika i primena deductibles), obuhvatu osiguranjem (disperzija rizika) i sumi osiguranja (prinosi i cene na koje su usevi osigurani).

TEHNIČKI REZULTAT

Utvrđeni tehnički rezultat kao količnik šteta i tehničkih premija, je bitan i za osiguravača i osiguranika. Osiguravač ne može dugoročno poslovati sa negativnim tehničkim rezultatom, s obzirom da bi to značilo da je iznos koji isplaćuje po osnovu šteta veći od iznosa koji ostvaruje po osnovu tehničkih premija osiguranja. Za osiguranika je takođe važno da prati ostvareni tehnički rezultat kako bi, prilikom zaključenja ugovora o osiguranju, izabrao optimalno osiguravajuće pokriće.

Tabela 11. *Tehnički rezultat u osiguranju biljne proizvodnje u Srbiji 2008-2012.*

Godina	%
2008	76
2009	103
2010	165
2011	101
2012	53

Izvor: Sopstveni proračun autora.

Tehnički rezultat je pokazatelj primerenosti premijskih stopa za preuzete rizike. U posmatranom periodu (Tabela 11) može se videti da je

2012. i 2008. godine ostvaren pozitivan tehnički rezultat, da je osiguranje 2009. i 2011. godine bilo na granici pozitivnog poslovanja, a da je u 2010. imalo negativan rezultat.

POREĐENJA SA ODABRANIM EVROPSKIM ZEMLJAMA

Kad je reč o načinu osiguranja biljne proizvodnje i državnoj podršci, ističemo kako je ponuda srbijanskih osiguravajućih društava veoma slična ponudi osiguravača iz drugih zemalja. Uz grad kao glavni rizik, pokriva se još nekoliko dopunskih rizika. Ni u jednoj od zemalja s kojima smo poredili Srbiju (Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania, Slovakia, Slovenia, Ukraine) ne postoji comprehensive crop insurance. Država daje subvencije u najvećem broju slučajeva. U svim navedenim zemljama osiguranje biljne proizvodnje nude privatna društva, dok u Srbiji uz ovakve ponuđače postoji jedno, i to vodeće društvo u javnom vlasništvu, koje prodaje polise ove vrste osiguranja.

Međunarodno poređenje upućuje i na zaključak da su obradive površine pokrivene osiguravajućom zaštitom u Srbiji daleko manje nego u drugim zemljama. U Ukrajini se osigurava devetostruko veća površina nego u našoj zemlji. Međutim, u pitanju je apsolutni pokazatelj čija je upotrebna vrednost ipak ograničena. Još je važniji pokazatelj stopa pokrivenosti osiguranjem ukupnih obradivih površina, koji ćemo takođe istražiti. U poređenju sa drugim zemljama obuhvaćenim ovom analizom, u Srbiji je pokrivenost obradivih površina osiguranjem najmanja. U Mađarskoj i Češkoj Republici ovaj pokazatelj je viši, što znači i povoljniji, čak šest puta, a u Bugarskoj i čitavih sedam puta.

Sa stanovišta međunarodnog poređenja visine premije u osiguranju biljne proizvodnje, ističemo da je ona niža od Srbije jedino u Bugarskoj. U Češkoj Republici i Mađarskoj veća je i do četiri-pet puta nego u našoj zemlji. Isto tako, ističemo da je Srbija jedina među posmatranim zemljama u kojoj je tehnički rezultat u osiguranju useva u proseku nepovoljan, jer u petogodišnjem razdoblju iznosi ravno 100%. Da bi bio povoljan ne bi trebalo da prelazi 80%. Iz toga proizilazi da srbijanski osiguravači moraju ostvarivati dobitak u drugim granama osiguranja – konkretno, sa stanovišta poljoprivrede, povoljan učinak iz osiguranja motornih vozila, zgrada, opreme, te lica zaposlenih u ovoj delatnosti prelijeva se i pokriva nepovoljan tehnički rezultat u osiguranju useva.

ALTERNATIVNI PRAVCI UPRAVLJANJA RIZIKOM

Izneti podaci upućuju da je osiguravajuća zaštita biljne proizvodnje u Srbiji na vrlo niskom nivou razvitka. To proističe kako iz vidova osiguravajuće zaštite koji se primenjuju, tako i iz pokrivenosti obradivih površina osiguranjem. Očigledno je da kod poljoprivrednih proizvođača i gazdinstava svest o potrebi osiguranja nije razvijena u dovoljnoj meri. Osiguranje poljoprivrednih useva u našim uslovima uglavnom koriste profesionalni zemljoradnici i poljoprivredna društva. Nažalost, ogroman

procenat sitnih poljoprivrednih proizvođača s malom imovinom jednostavno izbegava osiguranje iako im prihod zavisi od čudi prirode. Neophodno je da i u nas osiguranje zauzme mesto koje ima u savremenim, razvijenim tržišnim privredama. Ono može biti podstaknuto kako od strane države ili kreditnih ustanova koje pomažu razvoj poljoprivrede, tako i od osiguravača, ali i od strane samih zemljoradnika.

Posebno pitanje ima dobrovoljnost ili obaveznost osiguranja biljne proizvodnje. Istakli smo da je u velikoj većini zemalja ovo osiguranje dobrovoljno. U Srbiji se povremeno mogu čuti predlozi o uvođenju obaveznog osiguranja biljne proizvodnje donošenjem odgovarajućeg zakona. Mišljenja smo da to ne bi bio dobar potez, jer se u ovoj vrsti osiguranja odnosi ne mogu graditi na prisili, već na privrednom interesu svih zainteresovanih strana. Kod zemljoradnika bi se na obavezno osiguranje biljne proizvodnje gledalo samo kao na još jedan namet u ionako osiromašenoj poljoprivredi.

Osiguranja biljne proizvodnje na najbolji način mogu sprovesti samo osiguravajuća društva sa velikim kapitalom, dobrom reosiguravajućom zaštitom, brojnim i stručno osposobljenim kadrovima, te procenom šteta zasnovanom na naučnim i stručnim saznanjima. Kako je osiguranje biljne proizvodnje sezonski posao, mnogi proizvođači osiguravaju svoje useve u vreme prolećnih radova. Osiguravač zbog obima posla često zaključuje ugovor ne izvršivši pregled predmeta osiguranja, čime pravi veliku grešku. Njegova obaveza je da utvrdi stanje useva na terenu – na prvom mestu da li usev postoji, a zatim da proceni da li je prinos koji se želi osigurati očekivan i realan za to područje. Visina premijskih stopa u okviru istih klasa opasnosti je u Srbiji znatno različita kod osiguravajućih društava. Osiguravajuća društva, da bi obezbedila mesto na tržištu, nude razne popuste koji nemaju nikakve osnove. U tom nelojalnom nadmetanju između društava uglavnom profitiraju osiguranici sa negativnim tehničkim rezultatom, dok osiguravajuća društva ne uspevaju da izbalansiraju visinu ostvarenih premija sa isplaćenim štetama.

Činjenica je da se mnogi zemljoradnici u našoj zemlji ne odlučuju za osiguranje biljne proizvodnje, jer su nameti za poljoprivredu veliki. Iz tih razloga, osiguranje im je na poslednjem mestu. Za zemljoradnike koji jedva uspevaju da obezbede sredstva za ulaganja u proizvodnju (seme, đubrivo, pesticidi), osiguranje useva često predstavlja trošak bez koga se može. Rezultat ovakvog stanja, koje već duže vreme pritiska našu poljoprivredu, jesu veoma niski prinosi u poređenju sa zemljama sa razvijenom poljoprivredom. Kod takvih prinosa ne postoji interes za osiguravajućom zaštitom ukoliko cena osiguranja nije simbolična. Osiguravajuća društva su primorana da smanje premije dajući razne vrste popusta, ne bi li na taj način privoleli proizvođače da osiguraju svoje useve. Međutim, ovakvom politikom osiguravači sebe dovode u situaciju da od ostvarene premije ne mogu obezbediti dovoljno veliki fond sredstava za pokriće šteta. Stoga je njihovo poslovanje u ovoj oblasti osiguranja, kao što smo istakli, često negativno.

Država već nekoliko godina pokušava da primenom subvencija, tako što će osiguranicima vratiti deo premije, stimuliše osiguranje biljne proizvodnje i popravi situaciju u ovoj oblasti. Ova mera nesumnjivo daje dobre rezultate i podržana je od strane i osiguranika i osiguravača, ali je napredak još uvek simboličan. Iznosimo podatak da je 2012. u Srbiji zaključeno svega 14,871 polisa osiguranja.

Zemljoradnici oduvek očekuju da država odgovara za štete koje nastanu na usevima, tako što će proglasiti elementarnu nepogodu. Država, pak, nastoji da teret odgovornosti za katastrofalne posledice elementarnih nepogoda prebaci na osiguravajuća društva. Rastom svesti stanovništva o osiguranju država se isključuje, i odluka o kupovini polisa prepušta samim proizvođačima. U našim uslovima država zadovoljava formu ponašanja, ali proizvođače stavlja u neravnopravni položaj. Proizvođači, kojima biljna proizvodnja nije jedini izvor prihoda, nisu podstaknuti da osiguraju svoje useve, jer ih 40% premije za koju ne dobijaju subvenciju čini nekonkurentnim, povećavajući im troškove proizvodnje.

Neobaveštenost i nezainteresovanost poljoprivrednih proizvođača u Srbiji predstavlja takođe veliku smetnju većem prodiru osiguravajuće zaštite. Zemljoradnici nisu upoznati sa mogućnostima koje pruža osiguranje useva, tako da na osiguranje neretko gledaju kao na nepotreban trošak. Učinak osiguranja vidi se samo u godinama kada ima šteta na usevima. Tada se ono smatra opravdanim i tada raste interesovanje poljoprivrednih proizvođača za ovaj vid zaštite biljne proizvodnje. U godinama kada šteta na usevima nema ili su simbolične, zainteresovanost za osiguranje u narednom periodu je slaba. Stoga osiguravači moraju daleko više da rade na upoznavanju poljoprivrednih proizvođača sa prednostima koje pruža osiguranje biljne proizvodnje. Kod nas je u osiguran izuzetno mali postotak obradivih površina, i to uglavnom u gradobitnim područjima gde se štete javljaju redovno gotovo svake godine. Kako se za osiguranje opredeljuju uglavnom zemljoradnici kod kojih su štete česte i gde je rizik izvestan, tako su i rezultati u ovoj grani osiguranja uglavnom negativni.

Suša je pojava koja zahvata široke oblasti, obično čitavu državu i može dovesti do značajnog pada prinosa poljoprivrednih kultura, samim time bitno utičući na ukupnu proizvodnju hrane. Trenutno u Srbiji samo jedno osiguravajuće društvo pruža zaštitu od suše, uz prilično sporan postupak procene šteta. Visina suše se ustanovljava na osnovu meteoroloških pokazatelja, ali je potvrđuje i procenitelj šteta, pošto ostvareni prinos mora biti umanjen u odnosu na osigurani prinos. Umanjenje prinosa zbog suše teško se može dokazati, jer ono može nastati ne samo zbog nedostatka padavina, već i zbog neprimenjanja propisane tehnologije proizvodnje. Stoga procenitelj sa ovakvim objašnjenjem može uvek odbiti štetu. Mnogo bi bilo objektivnije kada bi se posmatrali samo meteorološki podaci i odluke donosile na osnovu njih.

Uloga preventive je da smanji verovatnoću ostvarenja rizika, odnosno predupredi nastanak štetnih događaja na osiguranim usevima i plodovima. Pravci preventivnog delovanja zavise na prvom mestu od opasnosti koji ugrožavaju biljnu proizvodnju. Oni treba da budu usmereni na uzroke šteta od rizika koji su dominantni. Budući da grad donosi najviše šteta, najefikasnija zaštita je protivgradna mreža čije je postavljanje za mnoge proizvođače preskupo. Od koristi su i antifriz sistemi, odnosno folije. Time se, uz zaštitu od mraza, omogućava berba ploda i kad pada kiša, a zasadi su zaštićeni od grada. Preventivne mere bi morale biti daleko više nego do sada uključene u agricultural risk management i u Srbiji.

Ukoliko u razmatranje uključimo i pokazatelje iz odabranih evropskih zemalja koje smo obradili u ovom radu, jasno proističe da je osiguranje useva u Srbiji jedno od najnerazvijenijih na našem kontinentu, ali sa značajnim potencijalima razvoja. Posebno ističemo izuzetno malu pokrivenost osiguranjem ukupnih obradivih površina, što onemogućava primenu računa verovatnoće i zakona velikih brojeva kao temeljnih odrednica osiguravajuće zaštite.

ZAKLJUČAK

Mišljenja smo da osiguravajuća društva moraju da pruže znatno veći doprinos razvoju osiguranja biljne proizvodnje u Srbiji. Ona, najpre, treba da budu daleko prisutnija na terenu. Njihove marketinške aktivnosti je nužno pojačati, kako one koje se sprovode pred sezonu (zimski period) i u vreme sezone (mart-jul). Neophodna je stalna saradnja između osiguravača kako bi se pratili uslovi na tržištu i zajednički preduzimale mere u cilju stvaranja zdrave konkurencije. Zemljoradnike bi trebalo upoznavati sa uslovima osiguranja biljne proizvodnje i pokrivenim rizicima. Naročito je važno isticati obaveze ugovornih strana u toku trajanja osiguranja.

Sa osiguranikovog stanovišta posebno je značajno da zna kada osiguravač treba da proceni štetu i isplati naknadu iz osiguranja. Kada dođe do šteta, nužna je njihova realna i objektivna procena. Nužno je da među osiguravačima koji posluju na istom području postoje opšteprihvaćena pravila o načinu procene šteta, kojih se moraju svi pridržavati, kako bi visina isplaćenih naknada bila ujednačena. U slučaju totalnih šteta, ukupan iznos šteta obavezno bi bilo umanjiti za troškove neizvršenih poljoprivrednih radova kod svih useva i plodova.

Osigurane površine kod nas su dosta male, a i skoncentrisane su uglavnom u gradobitnim reonima. Tek sa širenjem obuhvata i na druge krajeve zemlje ostvariće se veća disperzija rizika, što će pozitivno uticati na ostvareni tehnički rezultat osiguravača. Uz obavezan pregled useva pre zaključenja ugovora, osiguravajuće društvo je dužno osigurati usev na realan prinos i po tržišnim cenama. Ono ne sme da ga osigura na nerealno visok prinos, jer će se u slučaju šteta nadoknada isplatiti samo do visine realnog prinosa, tako da osiguranik nepotrebno plaća visoku premiju.

Nasuprot tome, ukoliko se osigura mali prinos osiguravač, gubi deo premije koju bi mogao ostvariti. Potrebno je da deo rizika na sebe preuzmu i sami proizvođači.

Srbijanski zemljoradnik je ekonomski slab i nastoji da smanji troškove proizvodnje kako bi bio konkurentan na tržištu. Kako je osiguranje samo jedan od troškova kojih želi da se reši, potrebno je prilagoditi visinu premije ekonomskim mogućnostima proizvođača. Na to, u svakom slučaju, pozitivno utiče i država davanjem subvencija. Smatramo, međutim, da subvencije za premiju osiguranja ne treba da dobijaju samo registrovana gazdinstva čijim je članovima poljoprivreda jedini izvor prihoda. Svaki proizvođač hrane, bilo da mu je to osnovna ili dodatna delatnost, bilo da je pravno ili fizičko lice, trebalo bi da na isti način prima ovaj vid državne pomoći. Istovremeno, država bi morala prestati da neposredno pomaže zemljoradnicima posle razornih prirodnih nepogoda, čime bi im jasno stavila do znanja da ih upućuje na osiguravajuću zaštitu.

Sem toga, na osiguravajućim društvima je da ponude nove proizvode čije bi pokriće bilo obuhvatnije, a proizvođačima prihvatljivije. Ti proizvodi bi trebalo da uvažavaju činjenicu da klimatske promene i u Srbiji sve više nepovoljno utiču na biljnu proizvodnju, jer raste opasnost od suše, oluja i poplava. Naplata premije bi još više nego do sada trebalo da bude primerena platežnosti zemljoradnika, što znači da treba istrajavati na plaćanju premije u ratama i plaćanju po obavljenoj žetvi ili berbi.

THE BASIC CHARACTERISTICS OF CROP INSURANCE PRODUCTS

Željko Vojinović, Ph.D.

Abstract: Insurance of plant production is giving an important contribution in food producing which is in extreme measures exposed to numerous and devastating natural hazards. It is known that Serbia belongs to the countries which have exceptionally good natural preconditions for this production. The development level of Serbian insurance of plant production in this paper has been evaluated by using a few indicators, commonly for these kind of researches, by their comparisons with chosen european countries comparable with our country. Values of most indicators are pointing to an extremely low insurance level for plant production in Serbia and its still insufficient support for development of agriculture. Experience of the developed countries, as well as countries in transition, are indicating that contribution for improving this state must be given at the same time by the country and the insurance companies, each with their point of view.

Key words: *crop insurance, hail insurance, insurance in Serbia.*

LITERATURA

1. AXCO (2014): *Insurance Market Report Serbia: Non-Life (P&C)*, London.
2. Carter C. and Smith A. (2007): *Estimating the market effect of a food scare: The case of genetically modified starlink corn*, *The Review of Economics and Statistics*, 89 (3), 522-533.
3. Chambers R.G. and Quiggin J. (2004): *Technological and financial approaches to risk management in agriculture: an integrated approach*, *Australian Journal of Agriculture and Resource Economics*, 48 (2), 199-223.

4. Costello R.M. (2012): *Crop insurance: Iowa license exam manual*, CreateSpace, Seattle, WA.
5. Diaz-Caneja et al. (2009): *Risk management and agricultural insurance schemes in Europe*, European Commission, The Institute for the Protection of the Citizen, Ispra, Italy.
6. Mahul O. and Stutley C.J. (2010): *Government support to agricultural insurance: challenges and option for developing countries*, World Bank Publications, Washington DC.
7. Morgan W., Cotter J. and Dowd K. (2012): *Extreme measures of agricultural financial risk*, Journal of Agricultural Economics, 63 (1), 65-82.
8. National Bank of Serbia, *Insurance Sector in Serbia – Third Quarter Report*, http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/60/60_6/insurance_III_2013.pdf (visited 14.3.2014).
9. Roberts R. A. J. (2005): *Insurance of crops in developing countries*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome.
10. Statistical Office of the Republic of Serbia (2012): *Statistical Yearbook of the Republic of Serbia*, Belgrade.
11. Swiss Re (2011): *Product innovation in non-life insurance markets*, Sigma, 4, 1-36.
12. Swiss Re (2011): *Insurance in emerging markets: growth drivers and profitability*, Sigma, 5, 1-35.
13. Wright B. D. and Hewitt J. A. (1994): *All-risk crop insurance: lessons from theory and experience*. In: Hueth D.L. and Furtan W.H. (Editors), Economics of agricultural crop insurance: theory and evidence, Springer, New York.
14. Zarkovic N. (2013): *Glossary of Insurance Terms*, Skonto, Novi Sad.
15. Zarkovic N., Toscano B., Mrksic D. and Lisov M. (2014): *Key features of crop insurance in Serbia*, Bulgarian Journal of Agricultural Science, 20 (1), 23-25